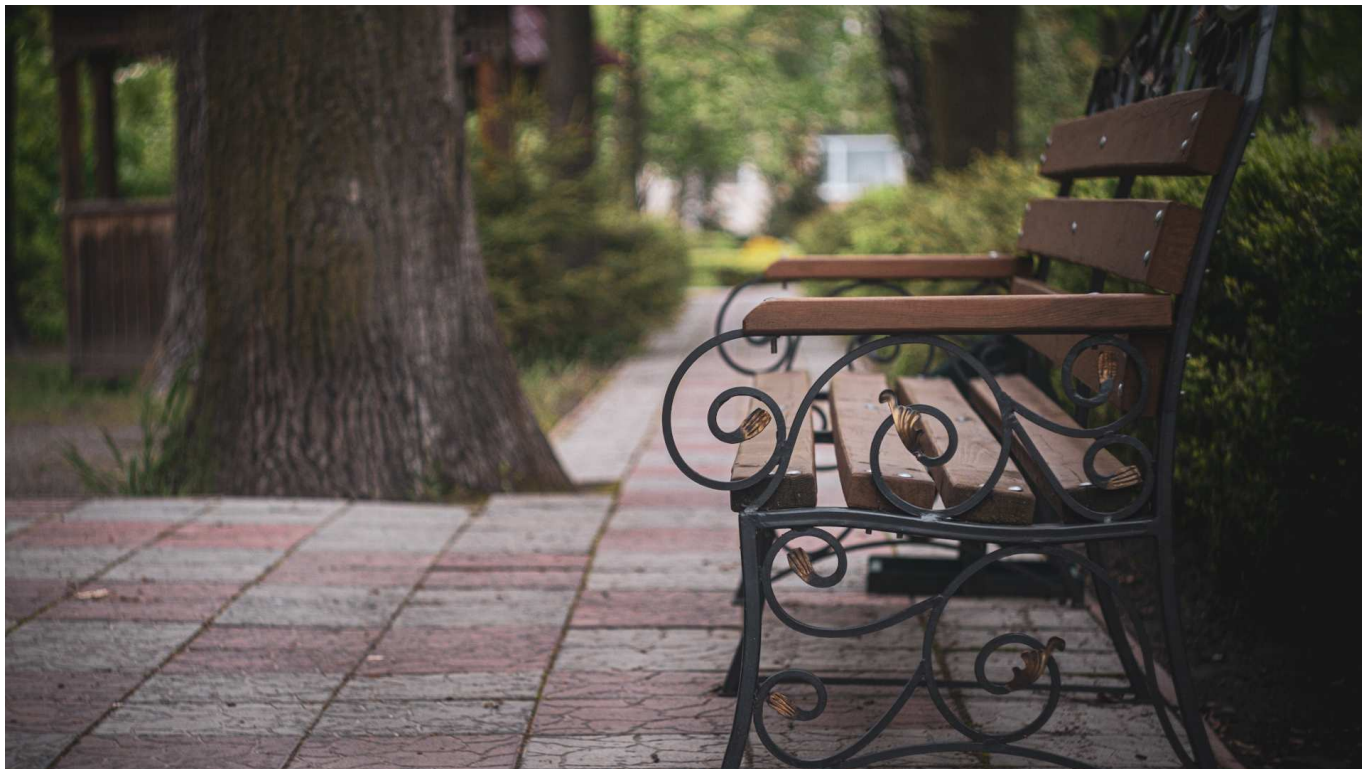

Idealizm subiektywny George'a Berkeleya

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: George Berkeley, *Traktat o zasadach poznania*, t. I, tłum. Jan Leszczyński. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej*, Warszawa 1988, s.181-182.

Idealizm subiektywny George'a Berkeleya

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy krzesło istnieje nadal w moim pokoju, gdy mnie już tam nie ma? Czy świat empiryczny w ogóle istnieje? A jeśli istnieje, to czy i jak istnieje poza moją świadomością? Czy jest tylko złudzeniem? A może tylko zbiorem idei w moim umyśle? Czy jesteśmy w stanie wykroczyć poza świat zmysłowych postrzeżeń w świat rzeczy materialnych? Czym są te zmysłowe postrzeżenia – odbiciem prawdziwego świata czy tylko moim jego wyobrażeniem? Takie pytania stawiał George Berkeley, XVIII-wieczny filozof, który z tez empiryzmu wyciągał skrajne konsekwencje.

Twoje cele

- Przedstawisz główne założenia empiryzmu brytyjskiego.
- Scharakteryzujesz główne odmiany idealizmu.
- Przedstawisz idealistyczne konsekwencje empiryzmu G. Berkeleya.
- Przeanalizujesz fragmenty *Traktatu o zasadach poznania* G. Berkeleya.

Przeczytaj

Berkeley – przedstawiciel skrajnego empiryzmu

Empiryzm brytyjski był nowożytną postacią **empiryzmu genetycznego**. Kierunek ten uznawał, że doświadczenie jest jedynym źródłem wiedzy o świecie a **zmysły** jedynym wartościowym narzędziem poznania. Według Johna Locke’a (1632–1704) w umyśle nie istnieje nic poza tym, co odbieramy wcześniej zmysłami (w doświadczeniu zmysłowym). Dane doświadczalne (postrzeżenia zmysłowe) są dopiero po ich odebraniu przetwarzane przez umysł. Dla Locke’a człowiek to *tabula rasa* – „czysta tablica” zapisywana przez ludzkie postrzeżenia świata, interpretowane przez rozum. To rozum tworzy więc **idee** dotyczące rzeczywistości. David Hume (1711–1776) był jeszcze bardziej radykalny w swych tezach – uznał, że ludzka świadomość to jedynie „wiązka wrażeń” – zbiór zmysłowych postrzeżeń świata.

Portret Georga Berkeleya ok. 1728-30 autorstwa Johna Smyberta (1688-1751).

Źródło: domena publiczna.

Trzeci z największych filozofów brytyjskiego empiryzmu, **George Berkeley** (1685–1753) z tych tez wyciągnął zaskakujące konsekwencje. Z faktu, że doświadczenie zmysłowe jest jedyną dostępną postacią naszej wiedzy o świecie, wysnuł skrajny wniosek, że istnieje tylko to, co postrzegamy. Idee rzeczy, które powstają w naszym umyśle w wyniku ich postrzegania, są jedynymi rzeczami, które istnieją. „Istnieć” według niego oznacza „być postrzeganym” (łac. *esse est esse percipi*). Ten pogląd to **solipsyzm** – skrajny **sensualizm**, uznający, że wszystko, co istnieje, ma charakter pozorny, jest tylko naszym spostrzeżeniem. Nie ma bowiem innej formy istnienia rzeczy, według Berkeleya, tylko ich postrzeganie przez świadomy podmiot. Nie ma rzeczy poza ich spostrzeżeniami. Nie ma ich zatem w ogóle, jeśli nie są spostrzegane.

Idealizm subiektywny

Pogląd ten zyskał określenie **idealizmu subiektywnego** – w odróżnieniu od platońskiego **idealizmu obiektywnego**, według którego idee istnieją niezależnie od ludzkiego umysłu. Platon uważał, że własność trwałego, niezmiennego, wiecznego istnienia posiadają jedynie

idee, które są wzorami dla nietrwałych, zmiennych, powstających i ginących w czasie rzeczy materialnych. Do idei tych – wiecznych wzorów rzeczy, które tworzą prawdziwie istniejącą rzeczywistość istniejącą niezależnie od istnienia jakiegokolwiek człowieka – możemy dotrzeć jedynie za pomocą umysłu. Zmysły bowiem pozwalają nam postrzegać jedynie rzeczywistość pozorów – świat cieni rzucanych przed naszymi oczami przez prawdziwe byty – wieczne idee rzeczy.

Berkeley, inaczej niż Platon, stwierdził, że idee zamieszkują jedynie umysł postrzegającego. Wątpił on bowiem w istnienie jakiegokolwiek rzeczywistości pozaumysłowej. A ponieważ żadne rzeczy nie istnieją obiektywnie, istnieją tylko ich spostrzeżenia, czyli przekształcone przez rozum ich idee, zatem świat poza świadomością postrzegającego nie ma racji bytu. Idee rzeczy zatem to pojęcia umysłowe, konceptualne, istniejące tylko w naszym umyśle. Do świata tych idei docieramy zatem zmysłami i umysłem, bo umysł pozwala nam aktualizować zmysłowe spostrzeżenia. Słynne pytanie, czy krzesło w moim gabinecie istnieje, gdy mnie w tym gabinecie nie ma, Berkeley rozstrzygał negatywnie. Powszechnie krytykowany za niezgodność z intuicją podpowiadającą, że rzeczy istnieją jednak poza naszą świadomością, odpowiadał, że owszem istnieją, bo w stanie bytowej trwałości utrzymuje je Bóg, postrzegając stale cały świat.

Grafika ilustrująca ideę solipsyzmu – poglądu, który uznaje, że cała rzeczywistość jest jedynie przedstawieniem poznającego podmiotu.

Źródło: Arğenta Neğö, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Traktat o zasadach poznania

W swym flagowym dziele – *Traktacie o zasadach poznania* – pisał Berkeley:

George Berkeley

Traktat o zasadach poznania

3. Każdy przyzna, że ani nasze myśli, ani uczucia, ani idee ukształtowane przez wyobraźnię nie istnieją poza umysłem. Otóż wydaje się nie mniej oczywiste, że różne wrażenia zmysłowe, to znaczy idee wyryte na zmysłach, jakkolwiek byłyby zmieszane

i połączone ze sobą (to znaczy bez względu na to, na jakie składałyby się przedmioty) nie mogą istnieć inaczej, jak tylko w umyśle, który je postrzega. Myślę, że każdy może się o tym przekonać naocznie, kto tylko zważy, co się rozumie przez termin istnieć wówczas, gdy stosuje się on do rzeczy zmysłowych. Mówię, że stół, na którym piszę, istnieje; znaczy to, że go widzę i odczuwam dotykiem; jeślibym zaś był poza swą pracownią, powiedziałbym, że istniał – rozumiejąc przez to, że gdybym się w swej pracowni znajdował, mógłbym go postrzegać; lub że jakiś inny duch teraz właśnie go postrzega. Był tu zapach, to znaczy, że go odczuto węchem; był dźwięk, to znaczy, że go słyszano; była barwa czy kształt, a więc postrzeżono je wzrokiem albo dotykiem. To jest wszystko, co mogę rozumieć przez te i tym podobne wyrażenia. Bo to, co się mówi o absolutnym istnieniu rzeczy niemyślących, bez żadnego związku z tym, że są postrzegane, wydaje mi się całkowicie niezrozumiałe. Ich *esse* to *percipi* – i nie jest możliwe, aby miały jakiegokolwiek istnienie poza umysłami, czyli rzeczami myślącymi, które je postrzegają.

4. Doprawdy dziwnie jest rozpowszechnione wśród ludzi mniemanie, jakoby domy, góry, rzeki, słowem wszelkie przedmioty zmysłowe, miały przyrodzone, czyli realne istnienie, odmienne od tego, że umysł je postrzega. Ale bez względu na to, z jakim zaufaniem świat tę zasadę przyjmuje i udziela na nią zgody, to przecież każdy, kto się zdobędzie na podanie jej w wątpliwość, może, jeśli się nie myli, dostrzec, iż zawiera w sobie jawną sprzeczność. Czymże bowiem są wyżej wymienione przedmioty, jeśli nie rzeczami, które postrzegamy przez zmysły? A czyż postrzegamy coś innego oprócz własnych swych idei, czy wrażeń zmysłowych? Czyż nie jest więc jawną sprzecznością, żeby którekolwiek z nich lub dowolne ich połączenie miało istnieć niepostrzeżone?

6. Niektóre prawdy są dla naszego umysłu tak bliskie i tak oczywiste, że wystarczy nam oczy otworzyć, aby je dojrzeć. Za taką uważam tę ważną prawdę, że [...] wszystko, co się znajduje na Ziemi, słowem wszelkie ciała, które składają się na potężną budowę świata, nie mają

żadnego samodzielnego istnienia poza umysłem, a ich byt polega na tym, że są postrzegane lub poznawane; a zatem dopóki te rzeczy nie są aktualnie przeze mnie postrzeżone, czyli nie istnieją w moim umyśle lub w umyśle jakiegoś innego ducha stworzonego, to albo muszą być pozbawione wszelkiego istnienia, albo też muszą istnieć w umyśle jakiegoś Ducha wiecznego; przypisywać bowiem jakiegokolwiek poszczególnej ich części istnienie od ducha niezależne, byłoby czymś zupełnie niezrozumiałym i zawierającym całą niedorzeczność abstrakcji. W celu przekonania się o tym potrzeba, aby czytelnik zastanowił się tylko i spróbował oddzielić w swych myślach byt rzeczy zmysłowej od tego, że jest ona postrzegana.

Źródło: George Berkeley, *Traktat o zasadach poznania*, t. I, tłum. Jan Leszczyński. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej*, Warszawa 1988, s.181-182.

Słownik

empiryzm

(gr. *empeiria* – doświadczenie) kierunek w filozofii klasycznej i nowożytnej, uznający zmysły za podstawowe i najwartościowsze narzędzie poznania

empiryzm genetyczny

nurt empiryzmu od czasów starożytnych, reprezentowany m.in. przez Arystotelesa, uznający wszelkie doświadczenie zmysłowe za podstawę ludzkiej wiedzy

idea

(z gr.) według Platona to, co istnieje naprawdę – doskonale, wiecznie i niezmiennie, stanowiąc wzór rzeczy materialnych – niedoskonałych, powstających w czasie i zmiennych; idee według Platona możemy poznać tylko rozumem, podczas gdy przedmioty materialne poznajemy zmysłami; w filozofii nowożytnej idee na brały znaczenia odpowiedników rzeczy w ludzkim umyśle

idealizm obiektywny

pogląd filozoficzny uznający, że prawdziwie istniejącą rzeczywistością jest świat idei niezależnych od ludzi, stanowiących dla rzeczywistości materialnej zbiór trwałych, niezmiennych i wiecznych wzorców

idealizm subiektywny

pogląd filozoficzny uznający, że prawdziwie istniejącą rzeczywistością jest jedynie świat idei powstałych w ludzkim umyśle

sensualizm

kierunek filozoficzny uznający, że jedynym źródłem wiedzy jest doświadczenie zmysłowe

solipsyzm

(łac. *solus ipse* – ja sam) kierunek filozoficzny, uznający, że realnie istnieją jedynie świadome podmioty, a wszelka rzeczywistość pozapodmiotowa jest zależna od istnienia tego podmiotu

zmysły

obok rozumu podstawowe narzędzie ludzkiego poznania; dzięki nim otrzymujemy dane doświadczenia zmysłowego (wzrokowego, słuchowego, dotykowego, smakowego i węchowego)

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli i scharakteryzuj idealizm subiektywny G. Berkeleya.

Polecenie 2

Porównaj idealizm subiektywny Berkeleya z idealizmem obiektywnym Platona.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Do tez empiryzmu brytyjskiego należą następujące przekonania:

- ☐ wiedza tworzy się z syntezy poznania rozumowego i zmysłowego.
- ☐ najwartościowszym narzędziem poznania są zmysły.
- ☐ w umyśle nie występuje nic poza tym, co nie jest postrzegane przez zmysły.
- ☐ źródłem poznania jest doświadczenie zmysłowe.

Ćwiczenie 2

Przypisz empirystom ich hasła:

John Locke

czysta tablica

David Hume

wiązka wrażeń

George Berkeley

istnieć znaczy być postrzeganym

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj dwu odmianom idealizmu ich właściwe cechy:

Idealizm obiektywny

świat materialny zależny od idealnego

idee w ludzkich umysłach

Idealizm subiektywny

idee poznawalne zmysłami

świat materialny nieistniejący

idee poznawalne rozumem

idee niezależne od ludzi

Ćwiczenie 4

Zinterpretuj słynną formułę Berkeleya *esse est esse percipi* w kontekście fragmentu jego dzieła:

((George Berkeley

Traktat o zasadach poznania

To, co się mówi o absolutnym istnieniu rzeczy niemyślących, bez żadnego związku z tym, że są postrzegane, wydaje mi się całkowicie niezrozumiałe. Ich „*esse*” to „*percipi*” – i nie jest możliwe, aby miały jakiegokolwiek istnienie poza umysłami, czyli rzeczami myślącymi, które je postrzegają.

Źródło: George Berkeley, *Traktat o zasadach poznania*, t. I, tłum. Jan Leszczyński. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej*, Warszawa 1988, s.181-182.

Na czym polega sprzeczność, o której mówi Berkeley w poniższym fragmencie?

((George Berkeley

Traktat o zasadach poznania

Doprawdy dziwnie jest rozpowszechnione wśród ludzi mniemanie, jakoby domy, góry, rzeki, słowem wszelkie przedmioty zmysłowe, miały przyrodzone, czyli realne istnienie, odmienne od tego, że umysł je postrzega. Ale bez względu na to, z jakim zaufaniem świat tę zasadę przyjmuje i udziela na nią zgody, to przecież każdy, kto się zdobędzie na podanie jej w wątpliwość, może, jeśli się nie mylę, dostrzec, iż zawiera w sobie jawną sprzeczność. Czymże bowiem są wyżej wymienione przedmioty, jeśli nie rzeczami, które postrzegamy przez zmysły? A czyż postrzegamy coś innego oprócz własnych swych idei, czy wrażeń zmysłowych?

Źródło: George Berkeley, *Traktat o zasadach poznania*, t. I, tłum. Jan Leszczyński. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej*, Warszawa 1988, s.181-182.

Ćwiczenie 6

Zinterpretuj pytania retoryczne zawarte we fragmencie tekstu Berkeleya jako tezy jego koncepcji filozoficznej.

((George Berkeley

Traktat o zasadach poznania

Czymże bowiem są wyżej wymienione [postrzegane zmysłowo] przedmioty, jeśli nie rzeczami, które postrzegamy przez zmysły? A czyż postrzegamy coś innego oprócz własnych swych idei, czy wrażeń zmysłowych?

Źródło: George Berkeley, *Traktat o zasadach poznania*, t. I, tłum. Jan Leszczyński. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej*, Warszawa 1988, s.181-182.

Ćwiczenie 7

Uzupełnij notatkę, wpisując w luki odpowiednie formy wyrazów: „postrzegany”, „postrzeżenie”, „postrzeganie”.

George Berkeley doprowadził do skrajności konsekwencje empiryzmu, czyli poglądu, który uznawał zmysłowo świat za podstawę naszej wiedzy o rzeczywistości. Z twierdzenia, że istnieje tylko to, co zmysłowo, doszedł do wniosku, że istnieją jedynie zmysłowe . Berkeley wyciągnął z tego wniosek, że istnienie rzeczy to zatem nic innego jak ich .

Ćwiczenie 8

Na czym według ciebie polega błąd Berkeleya w uznaniu tego, co postrzegane, za rzeczywistość?

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Idealizm subiektywny George'a Berkeleya

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

VII. Filozofia i kultura europejska jako „przypisy do Platona”. Uczeń:

3) wyjaśnia sens potoczny i sensy filozoficzne terminu idealizm;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

5. Empiryzm brytyjski. Uczeń:

3) wskazuje na jedną z możliwych konsekwencji empiryzmu: sceptyczną (na przykładzie filozofii Davida Hume'a) bądź idealistyczną (na przykładzie filozofii George'a Berkeleya);

III. Wybrane problemy filozofii.

3. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

1) o stosunek rzeczy do umysłu (realizm – idealizm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Przedstawisz główne założenia empiryzmu brytyjskiego.
- Scharakteryzujesz główne odmiany idealizmu.
- Przedstawisz idealistyczne konsekwencje empiryzmu G. Berkeleya.
- Przeanalizujesz fragmenty *Traktatu o zasadach poznania* G. Berkeleya.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje empiryzm brytyjski, wskazując na cechy różnicujące z innymi koncepcjami filozoficznymi;
- analizuje cechy głównych odmian idealizmu, w tym idealizmu Platońskiego;
- wskazuje idealistyczne konsekwencje empiryzmu G. Berkeleya;
- omawia fragmenty *Traktatu o zasadach poznania* G. Berkeleya.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- rozmowa kierowana.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel prosi uczniów o przypomnienie sobie przed kolejną lekcją, czym charakteryzuje się idealizm Platoński, i zastanowienie się, dlaczego określamy go mianem *obiektywnego*

Faza wprowadzająca:

1. Po zalogowaniu na platformie nauczyciel prezentuje (na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika) temat lekcji oraz cele zajęć. Omawia lub ustala razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. **Rozmowa wprowadzająca.** Nauczyciel sprawdza stan przedwiedzy uczniów, zadając im pytania o cechy Platońskiego idealizmu. Pyta uczniów, czym mógłby się

charakteryzować idealizm subiektywny, jeśli chcielibyśmy zestawić go z idealizmem obiektywnym (Platońskim).

Faza realizacyjna:

1. **Metoda akwarium.** Nauczyciel prosi uczniów, by podzielili się na dwie grupy. Informuje, że będą uczestniczyć w dyskusji na temat: *Czy idee są niezależne od umysłu i obiektywne, czy są tylko wytworem ludzkiej wyobraźni?* Wyjaśnia, że ten typ dyskusji określany jest jako akwarium. Nauczyciel przedstawia zasady: pierwsza grupa siada w kręgu i dyskutuje na zadany temat (jeśli uczniowie nie potrafią sami znaleźć argumentów, nauczyciel może na początku udzielić im podpowiedzi, zadając pytania). W tym samym czasie druga grupa zajmuje miejsca dookoła i obserwuje przebieg dyskusji. Jej zadaniem jest analiza doboru i skuteczności argumentów, przestrzegania zasad i ogólnego przebiegu debaty. Nauczyciel wyznacza dokładny czas dyskusji. Po zakończeniu debaty uczniowie mogą zamienić się rolami. Następnie nauczyciel prosi wybranych/chętnych uczniów o dokonanie oceny umiejętności prowadzenia dyskusji, trzymania się tematu, doboru argumentów itp. kolegów z grupy dyskutującej.
2. Uczniowie zapoznają się z treścią e-materiału: sekcjami „Przeczytaj” oraz „Mapa myśli”. Wspólnie zastanawiają się nad charakterystyką idealizmu subiektywnego Berkeleya, wskazując na różnice z systemem Platona. Zapisują swoje wnioski w formie notatki w zeszycie.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy ćwiczenie nr 4 i prosi uczniów, aby w parach przygotowali rozwiązanie na podstawie wskazówek zawartych w e-materiale.
4. Uczniowie w parach rozwiązują ćwiczenia nr 1-3, a następnie 5-6. Po wyznaczonym czasie nauczyciel weryfikuje poprawność odpowiedzi uczniów, udzielając im informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 7 i 8 zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Przygotowują uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

- Winkler M., Commichau A., *Sztuka prowadzenia wykładów i lekcji*, Kraków 2008.
- Walczak P., *Metody aktywizujące w nauczaniu filozofii*, w: „Analiza i egzystencja” 10 (2009).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do podsumowania lekcji.